

Budai Tábor

A B. Zs. H. Budai Körzetének Havi Lapja * 2020. november * 5782. Kiszléu - Tévé * XXII. évfolyam 8. szám

A körforgás folytatódik

Dr. Verő Tamás:
A körforgás folytatódik
1. oldal

Imaidők és Jahrzeitok
2. oldal

Rafi Eitan, az izraeli James Bond
3. oldal

Zwia Haimovics:
Egy elveszett kislány...
4. oldal

Róbert Péter:
150 éve született Ligeti Miklós
5. oldal

Sándor Anna:
Jennifer Teege...
6-8. oldal

Járfás Eszter:
Fiatal lányok, akik elcsábították...
8. oldal

**Nem engedik összedőlni
a pápai zsinagógát**
9. oldal

A Micve Klub programajánlója
10-11. oldal

Új funkciót kaphat a tapolcai...
11. oldal

**A Micve Klub novemberi
programja**
12. oldal

Őszi nagyünnepeink a *Szimhát tóra* ünnepeivel értek véget. A tóra - *Mózes öt könyve* - utolsó hetiszakaszának recitálásával, ugyanakkor a *beresit* (teremtés), a legelső szakasz felolvasásával, megszokás nélkül folytatjuk az olvasást és a tanulást.

Befejezzük és újrakezdjük minden évben a szent könyvünkkel való foglalatosságot, úgy, hogy nincs közte szünet, nincs megállás. Az élet folytatódik, mutatja ezen cselekedetünk is.

A magyar zsidó közéletben is léteznek időszakok, korszakok, amiket néha úgy látunk, úgy gondolunk, hogy nem érnek véget, mert kilátástalannak tűnnek, és türelem kell hozzá, de megtapasztaljuk, hogy lezárulnak a rossz idők és ha jobbra várunk, szebbet is láthatunk. Minden kornak megvan az érdeklődési köre, az elfogadott érzelmei. Mi sem természetesebb, ezekben is van fejlődés, ahogy telik az idő, alakulunk, fejlődünk, máshogy látunk dolgokat, eseményeket, történeteket. Vannak gyermekek, akik kiskorukban átélnek egy-egy zsidó ünnepet, majd amennyiben jó érzést, kellemes élményt kaptak és ez idősebb korukban visszaköszön, ismét találkoznak a zsinagógái életben azzal a jó érzéssel, azóta régmúlt emlékekkel - akármennyi idő telt el - újra kezdve, megtartják az ünnepeket, közelebb kerülnek a közösségi élethez. Fel-nőttként, sokszor a saját gyermekeik hozzák közelebb a zsinagógái élethez és a zsidósághoz a családjukat, szüleiket, nagyszüleiket. Ez is az egyik lényege az élményszerű oktatásnak, nevelésnek.

Sajnos, az előző korosztályoknak - sok-

féle indok miatt - nem adatott meg a nyugodt légkörben élhető zsidó élet, és ezért nehéz volt példát mutatni. A *ledor vádor*; nemzedékről nemzedékre való láncolatok megszakítása ellen, rövidebb időszakokra kell most figyelniük. És ebben mindenki a saját életében, mindennapjaiban ráérezhet, hogy feladata és felelőssége van.

Nem csak nemzedékekről beszélünk, hanem rövidebb korszakokról életünkben. A középiskola, az egyetem, az informális oktatás befejeztével, más és más irányba fordul az életünk. Ez így van rendjén. A zsidó hagyomány, és a vallási élethez való ragaszkodás, annak továbbvitele, továbbadása csak akkor nem szakad meg, ha adunk esélyt, és adunk neki időt és reményt.

Van olyan időszak, amikor boldogabb és fennköltebb napjainkat éljük, és távolabb kerülünk zsidóságunktól, mert más érdekel, mással foglalkozunk. De tudnunk kell, hogy korszakok lezárulnak, korszakok kezdődnek és mindehhez a zsidóságunk a kincsünk, ott kell legyen néha gyengébben, néha erősebben otthonunkban, lelkünkben. Mindezt csak úgy tehetjük, ha vannak biztos alapok, biztos pontok, személyek, tárgyak, amikhez visszanyúlhatunk, és ezzel további korszakokat kezdhetünk.

Örülök, ha mindenki talál emlékei között jó történeteket - hiszen nincs olyan ember, akinek ilyen egyáltalán ne lenne - ezzel a következő időszakokban támaszt lel, és odafordulva mindig derűsebben folytathatja napját, hetét, hónapját és évét. Kívánom mindnyájunknak, gyűjtsünk minél több közös szép emléket!

*Dr. Verő Tamás
főrabbi*

☆ Imaidők ☆

2021. év novemberi imarendje - 5782. Kiszlév-Tévét

November	01.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima	Hesván	26.
	04.	10.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		29.
	05.	18.00	péntek	Kabalat sabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 16.02)	Kiszlév	01.
	06.	10.00	szombat	Ünnepi ima -TOLDOT (Hávdálá: 17.07)		02.
	08.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		04.
	11.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		07.
	12.	18.00	péntek	Kabalat sabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 15.53)		08.
	13.	10.00	szombat	Ünnepi ima -VÁJÉCÉ (Hávdálá: 16.59)		09.
	15.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		11.
	18.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		14.
	19.	18.00	péntek	Kabalat sabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 15.45)		15.
	20.	10.00	szombat	Ünnepi ima -VÁJISLÁH (Hávdálá: 16.52)		16.
	22.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		18.
	25.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		21.
	26.	18.00	péntek	Kabalat sabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 15.40)		22.
	27.	10.00	szombat	Ünnepi ima -VÁJÉSÉV (Hávdálá: 16.48)		23.
	28.		vasárnap	EREV HANUKA (I plusz I) gyújtás: 15.40 után		24.
	29.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		25.
	29.		hétfő	HANUKA első napja (II plusz I)		25.
	30.		kedd	HANUKA második napja (III plusz I)		26.
December	01.		szerda	HANUKA harmadik napja (IV plusz I)		27.
	02.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		28.
	02.		csütörtök	HANUKA negyedik napja (V plusz I)		28.
	03.		péntek	HANUKA ötödik napja (VI plusz I) gyújtás: 15.30 előtt		29.
	03.	18.00	péntek	Kabalat sabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 15.36)		29.
	04.	10.00	szombat	Ünnepi ima - MIKÉC (Hávdálá: 16.45)		30.
	04.		szombat	HANUKA hatodik napja (VII plusz I) gyújtás: 16.50 után		30.
	05.		vasárnap	HANUKA hetedik napja (VIII plusz I)	Tévét	01.
	06.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		02.
	06.		hétfő	HANUKA nyolcadik, utolsó napja		02.

Jahrzeitok

A Jahrzeit-Táblán szereplő elhunytak nevei az 5782. év Kiszlév-Tévét (november) havában

Dr. Bruszt Pál	November 05.	Maior László	November 18.
Einhorn Imre	November 24.	Sebők Antalné	November 27.
Friedmann József	November 26.	Székely Andor	November 29.
Halmos Józsefné	November 27.	Tolnai Jenő	November 05.
Kovács István	November 19.	Váradi József	November 29.
Lukács László	November 29.	Vedres Tamás	November 24.

Rafi Eitan, az izraeli James Bond

Rafi Eitanra gyakran úgy emlékeznek, mint Izrael James Bondjára. Eitan, a kivételes tehetségű hírszerző tiszt volt a parancsnoka annak a Moszad-akciónak, amelynek eredményeként letartóztatták Adolf Eichmann-t aki az egyik fő felelős volt a holokauszt megszervezéséért. A náci háborús bűnös elfogása történelmi pillanat volt Izrael állam számára, és Rafi népének hőségévé vált - írja Nisha Jadeja a *The Times of Israel* oldalán.

A brit mandátum alatt, az 1926-ban orosz cionista bevándorlók gyermekeként született Rafinak normális gyermekkorra volt. Édesapja, Noah Hantman parasztember és költő volt, édesanyja, Yehudit Volwelsky pedig politikai aktivista. Miután 1940-ben elvégezte a középiskolát, Eitan vonzódása a titkosszolgálatok iránt elkezdett erősödni, ezért középiskolai tanulmányai után csatlakozott a Haganah-hoz és a Palmach-hoz. Ezt követően a London School of Economicsra járt, hogy megszeresse az alapidplomáját. A titkosszolgálatokkal való kapcsolata részeként a II. világháború után segítenie kellett a zsidók Európából történő (illegális) bevándorlásában, és a történelmi feljegyzések szerint ekkoriban részt vett a Templomosok, egy palesztinai német protestáns közösség két, a náci rendszerrel szimpatizáló tagja elleni merényletben is.

Rafi Eitan aktív szolgálatban...

Az 1940-es években találkozott Yitzhak Rabinnal, Izrael későbbi miniszterelnökével, és részt vett a haifai Karmel-hegyen lévő brit radarállomás felrobbantásában, amely az illegális zsidó bevándorlókat szállító hajókat figyelte. Eitan a Yiftach Brigád katonájaként szolgált az 1947-48-as polgárháború és az 1948-as arab-izraeli háború alatt. Az izraeli függetlenségi háborúban szolgálva láb- és fülsérülést szenvedett, majd ezt követően csatlakozott a Shin Béthez.

Végül feljebb és feljebb lépve a ranglétrán, mind a Shin Bét, mind a Moszad, azaz Izrael külföldi hírszerzési részlegének központi műveleteit vezette. Ebben a pozícióban került sor a holokauszt fő szervezőjének, Adolf Eichmannnak az elfogására, aki Argentínában bujkált. Eitan 1960-ban egy

nyolcfős osztagot vezetett Argentínába, és Eichmann-t Izraelbe hozta, hogy bíróság elé állítsák. Ez az akció volt Eitan karrierjének egyik legjelentősebb eredménye.

Személyesen vagy műveleti főnökként részt vett az hírszerzés néhány legmerészebb küldetésében. Egysége az 1950-es és 1960-as években elsősorban a kémelhárításra összpontosított, a szovjet blokk diplomatait és kémeit üldözve és levadászva, külföldi nagykövetségekbe betörve és poloskákat elhelyezve.

1968-ban az izraeli védelmi minisztérium vegyészének álcázva magát Eitan az amerikai NUMEC (Nuclear Materials and Equipment Corporation) nukleáris üzemanyaggyárba ment. Látogatása után kiderült, hogy 200 font magasan dúsított urán eltűnt a gyárból, és hogy az anyagot Izraelbe szállították egy „Apolló-ügynök” nevezett művelet keretében.

Eitan 1972-ig szolgált a Moszadban, majd megpróbált boldogulni a civil életben, trópusi halakat tenyésztett és más mezőgazdasági vállalkozásokat folytatott. Eitan egyik legelismertebb szakértőjeként szerzett hírneve miatt, azonban nem sokáig élvezte a pihenést: 1978-ban Menachem Begin, Izrael akkori miniszterelnökének terrorizmusügyi tanácsadójaként tért vissza.

Gordon Thomas brit újságíró beszámolója szerint Eitan részt vett az izraeli és az amerikai hírszerzés közös akciójában az 1980-as évek elején, amelynek keretében több mint 500 millió dollár értékben adták el külföldi hírszerző ügynökségeknek a PROMIS nevű kémsoftver trójai faló változatának licenceit, hogy így kémkedjenek utánuk. Részt vett továbbá Izrael nukleáris fegyverkezési képességének kifejlesztésében és a titkos kapcsolatok kialakításában az addig barátságtalan arab országokkal. Egyes jelentések szerint az iraki Osirak nukleáris létesítmény elleni 1981. júniusi támadás megtervezésében és végrehajtásában is részt vállalt.

Az 1980-as években Eitan a védelmi minisztérium Lekem, a Tudományos Kapcsolatok Irodájának vezetője volt. Azonban komoly botrányba keveredett, amikor Eitant azzal vádolták, hogy beszervezte Jonathan Pollardot, az amerikai haditengerészet hírszerzési elemzőjét, hogy kémkedjen az USA ellen. Az incidens negatívan befolyásolta az izraeli-amerikai kapcsolatokat, ami végül Rafi lemondásához vezetett. Eitan 1985-ben kinevezték az általam tulajdonú Izraeli Vegyipari Vállalat vezérigazgatójává, majd 1993-ban ismét üzletember lett, aki mezőgazdasági és

építési projektekkel foglalkozott Kubában.

A 2000-es évek közepén Rafi belépett a politikába, amikor meghívást kapott a nyugdíjasok pártja, a Gilin képviselőjére a 2006-os Knesszet-választásokon. A párt hét mandátumot szerzett. 2009-ben azonban a párt nem érte el a választási küszöböt, Eitan pedig elvesztette a mandátumát, és ezzel véget ért a politikai pályafutása. Rafi körül ismét fellángoltak a viták, amikor 2018-ban hivatalosan is támogatta a szélsőjobboldali Alternatíva Németországiért (AfD) pártot.

...és idős korában

Jeremy Issacharoff, Izrael németországi nagykövete azt írta róla ekkor:

„Nehéz elhinni, hogy az a személy, aki Eichmann-t elfogta ... hogyan képes dicsérni a német jobboldaliakat, akik annyira csodálják a náci múltat, és azt kívánják nekünk, hogy ők legyenek Európa alternatívája! Szomorú és szégyenletes.”

Álláspontját pontosítva Eitan egy videós nyilatkozatában azt mondta, hogy nagyra értékeli az AfD párt „zsidósághoz való hozzáállását”, és támogatta a párt „keményvonalas álláspontját a muszlim bevándorlókkal szemben” is. Eitan úgy vélte, hogy „az AfD párt minden olyan ügyben segítene Izraelnek, amelyben mi kérjük”.

Eitan 2019. március 23-án, 92 éves korában halt meg, és gazdag örökséget hagyott hátra a hírszerzés terén.

„Elvesztettünk egy bátor harcost, akinek hozzájárulását Izrael biztonságához még generációkon át fogják tanítani. Rafi Eitan született harcos volt, aki ragaszkodott a küldetéséhez és ahhoz, amit helyesnek tartott. Ma fejet hajtunk az ő emlékére, mely megbecsülésünk jeléül” - mondta Reuven Rivlin izraeli elnök a temetésén.

Forrás: neokohn.hu

Egy elveszett kislány Auschwitzban Schwartz Reiner Katalin története

Előszó

Katalinnal körülbelül egy éven át minden héten találkoztunk. A találkozások egyszer sem tartottak hosszabb ideig egy óránál. Egyikünk sem bírta tovább. Az emlékek túl nagy súllyal neheztedek ránk. Miközben Katalin szavait jegyeztem, rémület és döbbenetet éreztem. Később, amikor újra elolvastam, majd átmásoltam az anyagot a számítógépembe, képtelen voltam visszatartani könnyeimet. Egy kislány a rémségek földjén. Mit értett belőle? Mit gondolt? Mit érezhetett? A könyv írása közben sokat hezitáltunk. Próbáltuk újra átgondolni a történeteket, javíthatni, újra szerkeszteni azokat. Végül döntöttünk: úgy fogjuk megjeleníteni az eseményeket, ahogy azokat Katalin megőrizte. Valószínűleg nem pontosan emlékszik az itt elmeséltek minden apró részletére, sem azok időrendi sorrendjére. De ami vele történt, az a teljes valóság, és amit átélt, a való igazság. Nagy felindultsággal bocsátom útjára történetét: örök emlékezetre. Legyen ez a könyv tanúja annak, mit voltak képesek emberek elkövetni egy kislány ellen.

Zvia Haimovics

Emlékmécses Édesanyámnak

Ez a könyv emlékmécses édesanyámnak. Ha nem fogja kezem a halál völgyében, ha nem vett volna ölébe, ahányszor elbotlottam, ha nem támogatott volna, amikor végsőkig kimerülve vánszorogtam, nem maradhattam volna életben. Nincsenek rá szavak, amelyekkel el tudnám mondani, mennyire hálás vagyok Anyámnak. Neki köszönhetem az életemet, testi és lelki egészségemet. Mai napig sem értem, hogy az a kis asszony, soványan, tífuszosan, végkimerültségben szenvedve, aki nem volt több harminc kilónál, hogyan volt képes támogatni engem a halálmenetben, hidegben, éhségben. Az életét is feláldozta volna, hogy én élhessek. Csakis a lányai iránti önfeláldozásával magyarázható ereje és bátorsága. Talán a Jó Isten, aki elhagyott bennünket, megsajnálta a szerencsétlen anyát és segítségére volt, hogy megmenthesse lányait. A háború végén nyolc és fél éves kislány voltam, emberi roncs. A hajam kihullott. Fogaim mozogtak. Nem érdekelt a környezetem, nem tudtam társaságban viselkedni és képtelen voltam emberi kapcsolatokat teremteni.

Anyám elvesztette családját, férjét, fiát. Beteg volt testileg, lelkileg. De nekem szükségem volt rá! Összeszedte hát erejét,

gondoskodott rólam, orvosokhoz vitt. A lányai miatt megpróbálta folytatni életét: dolgozni ment, takaros otthont épített és erőt vett magán, hogy a kedvünkért vidámnak tűnjön. Nem volt könnyű olyan anya mellett felnőni, akinek a szíve megszakadt. Igyekeztem túltenni magam a nehézségeken, jó kislány voltam, jó tanuló, csak hogy mosolyogni láthassam édesanyámat.

Égészen 1979-ben bekövetkezett haláláig ő volt az anyám, a barátnőm és bölcs tanácsadó. Nagyon hiányzik. Soha az életben nem leszek képes meghálálni mindazt, amit értem tett.

A visszaemlékezés nagyon nehéz számomra. Kislány voltam, amikor ezek a tragikus események történtek, csak részben emlékszem rájuk. Szükségem volt más túlélőkre, hogy teljességükben rekonstruáljam a történeteket, amennyire az egyáltalán lehetséges. Anyám már nincs itt, hogy jóváhagyja emlékeimet. Nővérem, aki velem volt a táborokban, nem hajlandó beszélni azokról az időről. Még fiának sem mesélt róla.

Én kötelességemnek érzem, hogy beszéljek. A testemen végrehajtott kísérletek miatt nem hozhattam gyereket világra. Nincsenek saját gyermekeim, akiknek elmesélhetném történetemet. Ez egy nyitott seb a lelkemen. Kötelességemnek tartom, hogy elmondjam a következő generációnak, mi minden mentem keresztül. Talán ők egy jobb világot fognak teremteni, ahol többé nem fordulhatnak elő hasonló tragédiák.

Könyvem rettenetes bizonyíték minden Holokauszt tagadó számára. Igenis, a huszadik században többmillió ártatlan embert, férfiakat, nőket, gyermekeket, pólyásokat semmisítettek meg, szisztematikusan elégették, gázba fullasztották őket, miközben senki nem kelt védelmükre. Egyetlen bűnük volt, hogy zsidóknak születtek.

Úgy érzem, azért menekültem meg, hogy ezeket elmesélhessem. Hogy szerettem emlékéket felidézsem, azokét, akik örökre eltűntek, gyerekkorommal együtt.

Schwartz Reiner Katalin

Egy világ, ami volt és nem lesz többé Jómódú, tiszteletreméltó család

Hétéves lehettem, amikor a biztonságosnak tűnő világ, amely szeretettel és melegséggel vett körül, összeomlott és soha többé nem tért vissza. A kislány, aki voltam, már nem lehetett ugyanaz, mint előtte. Pedig mindössze egy év telt el azóta, hogy elhagytuk otthonunkat.

1935. október 9-én születtem Magyarországon, Berettyóújfaluban. Nagyszüleim, Hercz Farkas Sámuel és Gács Mária is ott éltek. Anyám, Reiner Róza (leánynevével Hercz), bátyámmal, Lászlóval (1923), és nővéremmel, Teréziával (1929) a Debrecen közelében levő Berettyóújfaluba utazott, hogy világrajövelemtör szülei mellett lehessen. Anyai nagyapám, Hercz Farkas Sámuel, Hajdú-Bihar megye egyik leggazdagabb embere volt. Marhakereskedéssel és felvágottak készítésével foglalkozott. Vágóhid és kiterjedt földbirtok volt a család tulajdonában. A háború után államosították, Dózsa György Termelőszövetkezetet csináltak belőle. A földek mezőgazdálkodásra és takarmánytermelésre szolgáltak.

Elegáns, minőségi felvágottüzlete is volt nagyapámnak, amelyet egy budapesti, híres, hasonló rendeltetésű boltról mintáztak, az is zsidótulajdonban volt. A csupán tizenkétezer lakosú Berettyóújfaluban az üzlet kitűnt eleganciájával és különleges épületével. Megcsodálták óriási hűtőkamráját, miközben a város többi boltjában még jéggel hűtötték az élelmiszert. A bolthoz egy külön helyiség tartozott, ahol a felvágottakat készítették. Házassága előtt anyám is segített a családi gazdaságban, mint öt más testvére is, Ferenc, Béla, Lajos és a két lány, Sára és Helén. Segítettek az állattartásban, a vágásban, a pénztárban, a húsfeldolgozásban és a viszonteladásban. Kereskedősége mellett nagyapám aktívan részt vett a helyi zsidó közösségi életben, bőkezűen adományozott a hitközségnek. Telefonja is volt, 3-as hívószámmal.

Folytatása következik.

Katalin elbeszélése nyomán
lejegyezte: Zvia Haimovics
Fordította: Popper Miriam és
Peer Gideon

(Forrás: ujkélet.live)

150 éve született Ligeti Miklós

Idén volt 150 éve, hogy az akkori *Pesten* megszületett *Löwy Sámuel* és *Gaiduschek Johanna* fia, aki *Móricz* nevét felnőttként *Miklósrá* változtatta és *Ligeti Miklós* néven lett kora jelentős képzőművész. Főleg szobrokat hagyott az utókorra, ami érdekes jelenség, mert a zsidó vallás tiltja faragott művek alkotását. Ennek ellenére a XIX. században már Magyarországon is megjelentek zsidó szobrászok. Néhányan a legsikeresebbek közül: *Beck. Ö. Fülöp*, *Donáth Gyula* (a *Turul* szobrok kivitelezője), *Róna József* (*Savoyai lovasszobor*), *Telcs Ede*, *Vedres Márk*. Alkotásaik ma is fővárosunk díszei.

A fiatal *Löwy Móric Stróbl Alajos* tanítványa volt, majd Nyugatra ment tanulni, először *Bécsbe* és *Párizsba*, majd Párizsban a *Julian Akadémián* tanult festőnek, de főleg, mint szobrász alkotott jelentőset. Emlékműveket, portré-szobrokat, zsanereket, épületplasztikákat készített. Munkásságára *Rodin* művészete volt nagy hatással, első számú magyar követőjének nevezték. Ezt jelzi, hogy 1907-ben a *Nemzeti Szalonban* közös kiállításuk volt.

Anonymus szobra

Általában impresszionista jellegű alkotásokkal jelentkezett, márvány vagy bronz aktkompozícióit és portréit formagazdagság, sejtelmes fényhatások jellemzik. Az intímabb kispasztikák mellett nagy szerepe volt az épületdíszítő szobrászatban (pl. *Parlament*, *Adria Biztosító*, *Gresham-palota*), az épülő *Budapesten* tág tere nyílt munkásságának. Sok megrendelést kapott, műhelymunkáiban előszeretettel dolgozott ki biblikus és mitológiai témákat. Legnagyobb népszerűséget szobrai szereztek neki. *Ferenc József*, *Erzsébet* királynő is modelljei voltak!

Bánffy Dezső miniszterelnök kérésére

mintázta meg leghíresebb szobrát, a *Városligetben* ülő *Anonymust* (1903). Az 1,9 méter magas alkotást a szolnoki művésztelepen készítette el, és a szobor teljes méretű gipszmintája egészen a *Tanácsköztársaság* beköszöntéig díszítette a telep kertjét. Konceptióját később így foglalta össze: „Elhagytam minden mellékest és csak az alakra fektettem súlyt, régi olasz, latin leírások alapján az akkori papi öltözékre. Törekedtem az arcot homályba burkolni, és az alakkal kifejezni, amit gondoltam, misztikusá tenni azt, mi titok volt, és marad, a történelmi Gesta Hungarorummal a kézben.”

A névtelen jegyzőt és történetírót, aki-ről semmilyen kép nem maradt fent, szerzetesi ruhában, fejére kámzsát húzva bronzból mintázta meg, a szobor számos kiszögelése révén rejtélyes jellegű. Ez heves vitákat váltott ki, a zsűri tagjai közül Ligeti egykori mestere, *Stróbl Alajos* határozottan ellenezte az arctalanságot és a szimmetria hiányát, *Fadrusz János* viszont egy új korszak első műveként tekintett rá. Talapzatát, amit *Bálint Zoltán* és *Jámbor Lajos* tervezett, a huzamosabb ideje a fővárosban dolgozó olasz *Luigi Mazzi* faragta ki. Elismerték tehetségét, a szobor honoráriumából Ligeti egy villát épített a *Stefánia* úton. A pestiek hamar megszerették, az 1920-as, 1930-as években rendszeresen a szobornál találkozott az éppen ezért róla elnevezett *Anonymus-csoport*. Külföldön is siker, 2012-ben két azeri szobrász, *Salhab Mammadov* (1943-) és *Ali Ibadulajev* (annak eredeti méreteit a duplájára növelve) gyakorlatilag lemásolta a szobor testét és a márványtalapzatot, a csuklyás fejet pedig a vitatott származású, de általuk azerinek tekintett középkori perzsa költő, *Nizámi Gandzsavi* (1141-1209) elképzelt arc-mását illesztették. A többé-kevésbé új alkotást - amely a talapzatán olvasható felirat szerint „Az Azerbajdzsáni Köztársaság ajándéka Róma városának” - a *Villa Borghese* parkjában, a *Viale Madama Letizia* egyik végén állították fel. A sajátos művet *Ilham Alijev* köztársasági elnök felesége, *Mehriban Alijeva* avatta fel 2012. április 20-án. Ugyancsak a *Városligetben* avatták fel öt évvel később *Rudolf trónörökös vadászruhában* című szobrát, közben 1907-ben készült el a *Szegeden* felállított *Erzsébet* királyné szobor fehér márványból. Ezek után főleg az akadémikus stílus jegyében készített köztéri emlékműveket, de még azok közt is akad figyelemre méltó.

Az első világháború utáni anyaghiányt látva, valamint az 1913. évi kiállítás sike-

rében bízva, Ligeti 1920-ban *Angyalföldön* kerámiagyárat alapított *Petrik Lajos* vegyész-mérnökkel, kerámiái is szépek (ő lett a *Magyar Iparművészeti Társaság* elnöke) de folytatta művészi munkáját is, szobrai hozzájárultak a főváros szépítéséhez.

Déry háborúban megsérült szobra

1935-ben a *Horváth-kertben* állították fel *Déryné* szobrát, amely a színésznőt korabeli ruhában, gitárral a kezében örökítette meg. A szobor a második világháborúban megsérült és elbontották, de herendi porcelánmások sokáig népszerűek voltak. 2010-ben Ligeti Miklós egész alakos fehér márványszobrát egy gyergyószentmiklósi szobrász, *Polgár Botond* készítette el újra.

1937-ben avatták fel a *Lovas tüzérek hősi emlékművét* Budapesten, a mai *Dózsa György* téren. A mozgalmas, többalakos kompozíción kívül 29 város címere, ahol tüzér helyőrségek voltak, is rajta van.

A második világháborúban ez is megsérült, és 1960-ban elbontották. Helyén a *Dózsa* szobor látható. Viszont a *Bandholtz* szobrot, amely az első világháború után a *Nemzeti Múzeum* anyagát a *Romániába* hurcolástól megmentő amerikai tábornoknak állít emléket, sikerült visszaállítani, helyén van *Rudolf* (magyarosan *Rezső*) királyfi szobra is. Budát díszítette *Csongor és Tünde* kedves ábrázolása is.

Haláláig dolgozott, bár a köszvény gátolta. 1944 márciusában a *Fasor Szanatóriumban* súlyos műtéten esett át és december 10-én elhunyt. A háborús viszonyok miatt kívánsága szerint nem tudták az *Anonymus*-szobor alá temetni. A *Kerepesi* úti temetőben nyugszik, *Bory Jenő* szobrász készített sírjára emlékművet. Állandó kiállítását meglehetősen *Balatonlellén*.

Róbert Péter

Jennifer Teege: Nincsen olyan, hogy náci gén

Jennifer Teege 38 évesen fedezte fel, hogy a nagyapja a náci légerparancsnok, a szadizmusáról elhíresült Amon Göth. Jennifer anyja, Monika Göth nevelőotthonba adta a kislányát, ahol addig látogatta, míg egy német család örökbe nem fogadta. Monika Göth soha nem mondta el sem a lányának, sem az örökbefogadó családnak, hogy ki az apja. Jennifer Teege a felismerés sokkjától a múlt feldolgozásának útját egy nemzetközi sikeres, megrázó könyvben írta meg. Interjúnkban beszélgettünk egyéni és társadalmi felelősségvállalásról, és arról is, hogy talált-e kapcsolatot a nagyapjával, vagy mit gondol most a nagymamájáról, aki haláláig rajongott Amon Göthért.

Jennifer Teege reklámszakember, házaspár, két gyerek anyja, egy nap leemelt a könyvtári polcra egy érdekesnek tűnő, fel-tűnően piros borítós könyvet a pszichológiai szekcióban. A címe: *Az apámat szeretnem kell, nem?* - a könyv a náci légerparancsnok Amon Göth lányának, Monika Göth-nek az életéről szól, és arról, hogyan viaskodik a családi örökséggel. Jennifer Teege ekkor 38 éves volt, és csupán pillanatok választották el attól, hogy rádöbbenjen, ez az ő családja, és az ő nagyapja Amon Göth, akit a *Schindler listája* című filmben Ralph Fiennes alakított.

Göth felügyelte többek között a plaszóv-krakkói tábor felépítését, aminek később vezetője lett, több ezer munkaképtelennek ítélt embert küldött megsemmisítő táborokba, megbízták a krakkói és a tarnóvi gettó felszámolásával, az előbbi során több száz zsidót öltek meg az utcán, utóbbinál a vádiratok szerint Göth személyesen körülbelül 30-90 nőt és gyermeket lőtt fölé. Göth a visszaemlékezések szerint élvezettel gyilkolt, valós példaképe az a jelenet Spielberg filmjében, amikor a tábor mellett álló villája teraszáról lövöldözik a fogvatartottakra. A villában ott élt vele a szeretője, Ruth Irene Kalder is, a nagymama, aki haláláig rajongott Göthért. És akit Jennifer Teege még kisgyerekként ismert és szeretett. Amon Göth és Ruth Irene Kalder lánya, Monika Göth tíz hónapos volt, mikor a férfit háborús bűnösnek felakasztották.

Jennifer Teege apja nigériai származású, a szülei kapcsolata viszont hamar felbomlott. Az egyedülálló anya, Monika Göth előbb egy katolikus nevelőotthonba adta a lányát, ahol még látogatta és a nagymamához is elvitte, miután viszont egy német család örökbe fogadta a kislányt, Jennifer és az anyja több mint 20 évig nem találkoztak. Monika Göth soha nem mond-

ta el sem a lányának, sem az örökbefogadó családnak, hogy Amon Göth volt az apja.

Németországban 2015-ben jelent meg Jennifer Teege és Nikola Sellmair közös könyve, a *Nagyapám engem agyonlőtt volna - Egy fekete nő szembenéz családjá náci múltjával*. A kötet a dupla traumafeldolgozás sűrű, kíméletlenül őszinte és megrázó krónikája a felismeréstől a megismert múlt felvállalásáig. Dupla traumáról beszélünk, mert Teege számára a náci felmenők felfedezése, a családja utáni nyomozás, az eredeti helyszínek bejárása felelevenítette az örökbeadás gyerekkori sokkját, és felszakította az önbecsülésében és identitásában szerzett korai sebeket is. A könyvben világosan elkülönülnek azok a részek, amiket Sellmair írt, ő az, aki hozzáteszi a történelmi hátteret és ismereteket, illetve kívülállóként beszámol Jennifer útjáról és beszél a környezetében élőkkal, barátokkal, családtagokkal. Teege a feldolgozás érzelmi és mentális folyamatát osztja meg nagyon intim és kendőzetlen részletességgel, amiről korábban Tompa Andrea örökbe oldalán.

Jennifer Teege élete tele van megdöbbenő sorsszerű fordulatokkal, például hogy évekig élt Izraelben, ott járt egyetemre még jóval azelőtt, hogy rájött volna a vér szerinti családja múltjára. Olyan a története, hogy ha filmen látnánk, azt gondolhatnánk, a forgatókönyvírók túllőttek a célon. Amikor az interjú előtt ezt említtem neki, bólint. Aztán belevágunk.

Hisz a sorsban?

Bizonyos dolgokat nem tudunk irányítani. De ha visszanézek a saját életemre, elég sok véletlen egybeesést látok. Például, hogy Izraelben jártam egyetemre, ami elég szokatlan kombináció annak fényében, hogy mire jöttem rá később. Így valószínűleg van ebben egy kis sorsszerűség, de sok egyéb pusztán véletlen. Annyi minden múlik a választásainkon, hogy egy-egy ponton erre vagy arra fordulunk, és annak mik lesznek a következményei!

A legtöbben a nagyapját Steven Spielberg Schindler listája című filmjéből ismerik. Ön mit gondol a filmről?

Az nem dokumentumfilm, hanem egy hollywoodi produkció, és úgy is kell nézni. Ott teljesen rendben van, hogy fekete-fehéren ábrázolják az eseményeket és polarizálják a helyzetet. Szerintem az egy fontos film, mert egy egész generációt tanított a holokausztról. Elég csak arra gondolni, hogy a holokausztról való tudásunk hol van most ahhoz képest, amikor a Schindler listáját bemutatták.

A könyvben idézi Marcel Reich-Ranicki lengyel származású, német irodalomkritikust, aki szerint probléma, ha a filmekben szörnyetegnek ábrázolják a náciakat, hiszen pont az a lényeg, hogy emberként képesek voltak szörnyű dolgokat tenni. Az világos, hogy az ilyen ábrázolás is egyfajta dehumanizálás, de ön szerint miért félvezető?

Ha egy náci-ra azt mondjuk, hogy szörnyeteg, akkor nagyon könnyű eltávolítani tőle magunkat, és azt mondani, hogy nincs közünk hozzá. Csakhogy a történelem ezt már lejátszotta nekünk: nemcsak egyes személyek voltak felelősek a történelemért, hanem az a sok ember is, akik támogatták ezeket az egyéneket és a rendszert.

Mondhatod, hogy elhatárolódsz, hiszen soha nem lennél képes úgy viselkedni - csakhogy a valóságban ez másképp nézett ki.

A biológiai nagymamáját ismerte személyesen, kisgyerekként volt vele egy szeretetkapcsolata - majd felnőttként kiderült, hogy Göth szeretője volt, és ott élt vele a tábor melletti villában. Hogyan tudta feldolgozni azt, hogy egy szeretett személynek lehet ennyire sötét oldala is?

Ez egy jó példa az előző témára, mert a nagymamám jogi értelemben nem találták bűnösnek, a háború után nem ítélték el. És ha csak erre koncentrálnék, az elég kényelmes, de egyáltalán nem helytálló pozíció lenne. A nagymamám nem változott meg a háború után, mindez a személyisége része maradt, csak ez számomra gyerekként nem volt érzékelhető. Nagyon nehéz volt, mert nekem ő lett a híd, ő tette az egész felfedezést sokkal személyesebbé, és így már nem csak a történelemről volt szó. Igazán szerettem a nagymamám, viszont az örökbefogadás miatt nem lehetett túl sok kapcsolatom a biológiai családommal, az anyámmal és vele, és ezért nagyon csalódott voltam, mikor rádöbbenem a számomra addig ismeretlen oldalára. A sok éven keresztül táplált pozitív érzéseim a nagymamám felé egy kisgyereké, aki akkor régen voltam. Viszont úgy gondolom, hogy képesnek kell lennünk különválasztani ezeket a gyermeki érzéseket, és meglátni az igazságot is, ami esetemben az, hogy a nagymamám képes volt ott élni a villában, közvetlenül a koncentrációs tábor mellett egy olyan szadista emberrel, mint Amon Göth. Mert ez is része a valóságnak. Amit fontos, hogy ne olyan fekete-fehéren kezeljük, mint egy hollywoodi filmben, hanem ássunk le mélyre ezekbe a pszichés konfliktusokba, hiszen így válnak érthe-

tővé.

És talált bármilyen fajta kapcsolatot a nagyapjával? A tény, hogy őt nem ismerete személyesen, miben segített és miben nem?

Külsőre valamennyire hasonlítunk egymásra, de ez semmit sem mond arról, ki vagy. Eleinte rettegtem, hogy magamban hordozok valamit belőle, de mára a félelem elmúlt. Tudom, hogy más vagyok. Nincsen olyan, hogy náci gén. Az, hogy nem ismerem személyesen, nekem előny. A harmadik generációhoz tartozom, és személyes kötéseket nélkül egyszerűbb eltávolodni tőle.

Milyen visszhangot váltott ki Németországban a könyve?

Nagyon erős reakciókat kapott, és sokan tudtak azonosulni vele, mert - és ez fontos - a könyv nem csak a történelemről szól. Az egy fontos része, de szintén foglalkozik az identitással és a mérgező családi titkokkal, és sokaktól ezekkel kapcsolatban kaptam visszajelzést. A közoktatásban kötelező a holokausztról és a második világháborúról tanulni, szóval az ezekről való tudás ott van a társadalomban. Ám a családokon belül ez még mindig úgy működik, mint korábban, azaz nem nagyon beszélnek róla, mert nem akarják feltenni a kényelmetlen kérdéseket a nagyszülőknél. Ők hamarosan meghalnak, én már a harmadik generációhoz tartozom, és nő fel a negyedik, aztán a következő. Persze a mostani választáson is látszott, hogy még mindig vannak, akik nem tanultak a múltból. Még mindig van szélsőjobboldali párt a parlamentben, bár szerencsére nem növekszik a támogatottsága.

Említette a mérgező családi titkokat. Hogyan érdemes megtörni a hallgatást?

Az egyik fő feladatommak a könyvvel azt éreztem, hogy összeköszem a múltat a jelennek. Csak kezdj el beszélni a jelen politikájáról a családdal, és máris ott vagy a fasiszmus megerősödésének kérdésénél. Ennek a folyamatnak vannak sztenderd kritériumai, amiket nem én találtam ki, és ha körül nézel a világban, megláthatod a múlt veszélyeit, amikkel a holokausztban is szembesültünk. Ezek a veszélyek ugyanis nem tűntek el azon nyomban, amint vége lett a második világháborúnak és a holokausztnak. Beszélünk kell ezekről a társadalomban, és most kell beszélnünk, mert néhány év múlva a túlélők már nem lesznek közöttünk. Ez nemcsak történelem, hanem a történelemnek egy olyan fontos szakasza, amiből az emlékezésen túl mást is meg kell tanulnunk. Nyilvánvalóan fontos tisztelnünk az áldozatokat, de az azt is jelenti, hogy tanulunk a múlt leckéiből.

Ha volna rá lehetősége, most így felnőttként mit kérdezne a nagymamájától?

Elkezdenék egy egyszerű beszélgetést és meglátnám, milyen kérdések jönnek fel. Mindig sokkal jobb előbb figyelni és meg tudni dolgokat, és csak aztán kérdezni. Lehetnek olyanok is, akik nem készek arra, hogy válaszoljanak.

Találkozott más elkövetők leszármazottjaival?

Ez vicces kérdés, hiszen német vagyok. Ez az elkövetők országa. A könyv egyik hatása az lett, hogy az elkövetők leszármazottai elkezdtek beszélni. Raul Hilberg történész mondta, hogy a holokauszt Németországban mindenhol ott volt, része szinte minden család történetének. Szóval igen, ez a német valóság.

Azért kérdezem, mert ezt Magyaror-

szágon eléggé máshogy érzékelem. Nyilvánosságra hoztak ügynökaktákat, van Terror Háza Múzeum, és időről időre a médiában megjelenik, ha politikusok felmenői vagy hírességek érintettek. Ám a hétköznapiakban ez más. Áldozattörténeteket a nyilvánosságban és személyesen is lehet hallani, de a nyilas, AVO-s elkövetőké ritka. 38 éves vagyok, és eddig csak egy korombelivel találkoztam, aki tudta, illetve meg is tudta szítani másokkal, hogy a nagyapja ÁVH-s volt. Mintha az agresszor rezsimek kiszolgálói egyszerűen eltűntek volna - és nekünk már nem is lenne dolgunk ezzel.

Nem akarok nagyon kritikus lenni, de Magyarország nem a legjobb példa, hogyan kell a felelősséget vállalva feldolgozni a

múltat. Németországban rá voltunk kényszerítve, hogy foglalkozzunk ezzel. De a politikai oldalról is nagy volt a hajlandóság, hogy vizsgálatokat indítsanak, ami számít, hiszen ha a vezető politikai pártok nem akarják, akkor a feldolgozási folyamat nem történik meg a nyilvánosságban.

Ugyanakkor tudom, hogy a holokausztot sokan úgy kezelik, hogy az a zsidók ügye, és aki nem zsidó, azt nem érinti, nincs mit tanulnia belőle, miközben hatalmas léptékű büntett volt az emberiség ellen. Ha van politikai akarat erről beszélni, tudatosítani, változásokat eszközölni, az sokkal könnyebb, ha nincs, akkor vehetsz könyveket, tájékozódhatsz és persze te is edukálhatsz másokat.

Írta, hogy van különbség a leszármazottak generációi között. Miben különbözik a második (az anyjái) és a harmadik (az öné)?

Az idő sokat számít. Az anyám generációjához tartozók sokkal erősebben érintettek, mert zömüket az elkövetők nevelték. A generációm már távolabb van ettől, igaz, az én helyzetem speciális a nagymamám híd-szerepe miatt, amiről már meséltem. De a gyerekeimnél mindez még távolabbi az időben, hiszen a dédapjukról van szó. A lojalitási konfliktus is fontos, hiszen nehéz a szülők tetteire rákérdezni. Viszont ez egy lojalitási csapdává is változhat a családban, mert az is nehéz, ha a nagyapát kell megkérdezni. Talán mert úgy érzed, nincs jogod hozzá, talán mert nem akarsz hallani a választ. A saját gyerekeimnek elég hamar elmondtam a történetünket, mert erősen hiszek a családi átörökítésben. Hogy ha az örökség sötét, ha tele van szégyennel, félelemmel, akkor mérgező lesz. Azt tapasztaltam, hogy nagyon egészségesnek bizonyult nem megtartani ezt családi titoknak. A gyerekeim helyzete ma teljesen más, mint az enyém volt a nagymamámmal és az örökbeadással. A fiam már részt vehetett a választáson, és el is várják tőlük, hogy aktív tagjai legyenek a társadalomnak és értékeljék a demokráciát, amiben élünk. Ezek a családom sztenderdjei is, amik olyan értékekkel kombinálva, mint a tisztelet, a tolerancia, az empátia a társadalmi együttélés alapjai kellenének, hogy legyenek. De sajnos nem azok. Úgyhogy próbálok tanítani a gyerekeimet és példát mutatni nekik.

Őn évekig élt Izraelben, hogy reagáltak a zsidó barátai, amikor elmondta nekik, hogy Amon Göth unokája?

Nagyon jól. Ezek a barátságok a mai napig megvannak. Persze nagyon nehéz volt, mert amíg meg nem tetted, nem tudod, hogyan csináld ezt úgy, hogy ne bántsd meg vele senkit. Éltem Izraelben és tudtam, hogy a

holokausztrésze a barátaim családtörténetének. Félttem, hogy mindez negatívan befolyásolja majd a barátságainkat, és végül hatott is rájuk, csak nem rosszul, hanem jól. A könyv megjelenése után aztán bemutatót tartani is eléggé más volt Izraelben, mint Németországban. A tény, hogy beszélek héberül, megkönnyítette a kapcsolódást. Eljöttek túlélők is, voltak, akikkel össze is barátkoztunk.

A könyvben folyamatosan vizsgálja azt is, mi a család: amit örökölünk, vagy amit építünk? Megtalálta a választ?

Ennyi év tapasztalatával, szerintem az, amit építünk. Számomra a felépített családom fontosabb, de azt gondolom, a gyökereink is nagyon számítanak. A neveltetésünk, a származásunk sok mindenre előhúzaloz minket. Viszont több a választási lehetőségünk, mint gondolnánk, főleg, ha megvan hozzá a tudásunk. Amivel nem vagyunk tisztában, az tudattalan szinten kezd működni, és nem tudjuk megfelelően kezelni. Most, hogy tudok a felmenőimről és képesek vagyunk ezt a tudást integrálni, azok közül választom a családomat, akiket cso-

dálok, akiket szeretek, akiket többre tartok, mint a vér szerinti rokonaimat. Egy fa képe szépen illusztrálja, amiről beszélek. Mint a fának, megvannak a gyökereink, amiken nem tudunk változtatni, ahogy azon sem, milyen fának születtünk, alma, körte, kőris, tölgy... Ezekre nincs ráhatásunk. Ám a fa növekszik, ágai lesznek, leveleket hajt. Ez annyi döntés! Döntések, amiket a létezésünk rendszerén belül is meghozhatunk.

Sándor Anna

(Forrás: konyvesmagazin.hu)

A fiatal lányok, akik elcsábították, majd megölték a nácikat Az Oversteegen nővérek története

A tizenéves holland lányok halált megvető bátorsággal hajtották végre kockázatos akcióikat. A második világháború során a Hollandiát megszálló németek ellen határozott eszközökkel fellépő tizenéves lányok, az Oversteegen nővérek tevékenysége filmbe illő történet, ami olyan rendezőért kiált, mint a Becstelen Brigantykát jegyző Quentin Tarantino. A 14 és 16 éves holland fiatalok csatlakoztak az ellenállókhoz, és kiképzést is kaptak. Míg eleinte a szervezett partizánakciókban vettek részt, később a saját szakállukra is dolgozni kezdték, egyre kockázatosabb formáit választva a tiltakozásnak.

14 és 16 évesen csatlakoztak az ellenállókhoz

A náci csapatok 1940 májusában szállták meg a semleges, ám stratégiai pont jó helyen, Nagy-Britannia és Németország között fekvő Hollandiát. Május 14-én a német légiőrök Rotterdam központját bombázták, miután a hollandok megtagadták a város átadását. A németek nem látták tisztán, hogy hova kell ledobniuk a bombákat, lakóházak, templomok, boltok borultak tűzbe, és közel ezren vesztették életüket. A holland hatóságok ezt a számot jócskán felnagyították. Az események hatására az ország kapitulált, ám sokan nem nézhették tétlenül a történeteket, a lakosság egy része az ellenállókhoz csatlakozott, így tettek az Oversteegen nővérek is édesanyjuk féltő beleegyezésével. Freddie és Truus számára nem volt idegen, hogy tevékeny szerepet vállaljanak a történelem alakulásában, a megszállás előtt Németországból menekült zsidókat szállásoltak el az otthonukban, és korábban is segítettek az elesetteken. Az

ország lerohanása után a bűjtatásnak vége szakadt, mivel édesanyjuk túlzottan veszélyesnek tartotta. A lányok náciellenes röpiratokat osztogattak, sőt még plakátokat is kihelyeztek. Ezzel hívták fel magukra az ellenállás egyik parancsnokának figyelmét, aki beszervezte a talpraesett fiatalokat. Freddie 14, Truus 16 éves volt ekkor, de még ennél is fiatalabbnak tündek, ami az akciók végrehajtása közben kifejezetten az előnyükre vált, hiszen jóformán észrevétlenek tudtak maradni. A kiképzés során megtanultak löni, lopakodni és bombát robbantani is. Eleinte futárként tevékenykedtek, fegyvereket és hamis iratokat szállítottak és loptak el, így segítettek zsidó származású embertársaiknak elmenekülni. Az egyik első nagyobb megbízásuk egy náci raktár felgyújtása volt, figyelemelterelés gyanánt flörtöltek az örökkel. Miután megtanultak löni, ketten pattantak fel egy biciklire, Truus tekert és kormányozott, a hátul ülő Freddie pedig lőtt. A célpontok között náci tisztak és kollaboránsok egyaránt előfordultak. Egyszer egy magas rangú tisztet csábítottak az erdőbe, ahol aztán a társuk végzett vele.

Nehezen heverték ki a történeteket

A nővérek később a gyilkosságokra nem szívesen emlékeztek vissza, viszont úgy gondolták, hogy ez elkerülhetetlen volt ahhoz, hogy segíteni tudjanak az ártatlankon. Fontosabb feladatuknak tartották a zsidó gyermekek kíséretét, bűjtatását, és azt érezték a legfájdalmasabbnak, ha ezeknél az akcióknál vallottak kudarcot. Idővel csatlakozott hozzájuk a kicsit idősebb, a húszas éveiben járó Hannie Schaft, aki a vörös hajú lányként lett ismert. Szoros kap-

csolatuknak Hannie tragikus halála vetett véget, hiába festette be az ismertetőjegyű szolgáló hajkoronáját, egy haarlemi katonai ellenőrzőponton felismerték, letartóztatták és kivégezték, mindössze 18 nappal azelőtt, hogy Hollandia felszabadult. A lány 24 éves volt ekkor. Az Oversteegen lányok sosem heverték ki a halálát, Freddie alapítványt hozott létre az emlékére, amelyben a nővére is dolgozott. A háború után a testvérek különbözőképpen próbál-

Az Oversteegen nővérek

ták feldolgozni a velük történeteket. Truus, aki egy harcostársukhoz ment feleségül, könnyebben beszélt az emlékeiről, Freddie nehezebben nyílt meg, és talán jobban nyomasztották is az élmények. A fia, Remi Dekker mindezt úgy fogalmazta meg, hogy az édesanyja lelőtt néhány embert, akik nagyon rosszak voltak ugyan, de Freddie utálta ezt csinálni, és magát is gyűlölte amiatt, hogy ezt tette. A testvérpárt 2014-ben kitüntették, két évre rá Truus, majd még két évvel később Freddie is elhunyt. Dokumentumfilm és könyv is készült a háborúban való részvételükről.

Járfás Eszter

(Forrás: femina.hu)

Nem engedik összedőlni a pápai zsinagógát

Nagyszabású rendezvénysorozattal emlékeztek a közelmúltban Pápán az ország harmaik legnagyobb zsinagógájának 175 évvel ezelőtti felavatására. A város vezetése továbbra is elkötelezett a zsidó múlt emlékeinek megőrzésében, így nem engedik elpusztulni a romos épületet sem.

Több mint 10 éve jött létre a Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Hagyományőrző Egyesület, amely idén az őszi ünnepek apropóján tartalmas programokkal készült arra, hogy méltóképp emlékezzen a pápai zsinagóga felavatására, és az ország egyik - 1945 előtti - legnagyobb közösségére.

Szeptember végén egy egész napos kulturális rendezvénnyel, október elején pedig egy irodalmi esttel tették emlékezetessé tisztelgésüket az 1846. szeptember 11-én Lőw Lipót rabbi által felavatott pápai zsinagóga, és a város zsidóságának emléke előtt.

A szervezők a szeptember végi országos kulturális örökség napján a város turisztikailag is kitüntetett helyén, az Esterházy-kastély udvarán egy kőrisfa elültetésével indították a napot, ezzel a szimbolikus gesztussal kívánták kifejezni, hogy a 300 évvel ezelőtt Pápán letelepült első zsidók számára a nemesi család adta az első letelepedési engedélyt.

Délután pedig a jobb sorsra érdemes zsinagógába várták a vendégeiket, akiknek gasztronómiai kóstolóval, ökumenikus ke-rekasztal-beszélgetéssel és egy különleges koncerttel is kedveskedtek. Az imaház első programján Kurucz Ákos, a Nyíregyházi Zsidó Hitközség rabbijelöltje tartott előadást a zsidóságról.

Pápa látképe a zsinagógával

Az egybegyűlteket a város polgármesterhelyettese, Unger Tamás köszöntötte. A politikust tisztelgő beszéde végén arról kérdeztük, hogy vajon 25 év múlva lesz-e/lehet-e itt még - az épület igencsak omladozó állapotából kiindulva - hasonló típusú rendezvény az avatás 200. évfordulóján?

Unger azt mondta, hogy a város az elmúlt 5-6 évben három állami projektpályázaton is próbált pénzt szerezni az épület

korszerűsítésére. Volt olyan kísérletük is, hogy a zsinagógát a városi közösség szék-házával és a mikvével együtt újítanák meg, ezek azonban - hiába a több éves előkészítő tervezések - eredmények nélkül zárultak.

Az omladozó épület

Én azt tippem, hogy a 200 éves évfordulóra meg fogjuk újítani a zsinagógát - fogalmazott az alpolgármester, aki szerint a munkálatokhoz jelenleg nincs saját erőforrásuk, hiszen az a város éves büdzséjének a felét tenné ki. Ungár úgy véli, hogy a teljes rekonstrukcióhoz legalább 6 milliárd forintra lenne szükség, de már 1-1,5 milliárd forintért olyan ráncfelvarrást lehetne végezni az épületen, amely után szerkezetileg és gépészetileg is biztonságos lehetne a zsinagóga.

Ebben már a politikus szerint benne foglaltatna az a komfortérzés is, hogy nem látnánk a falakból fenntől kiálló, és igencsak kockázatosnak tűnő tégladarabokat. Ha ez így lenne, akkor a jelenlegi csekély létszámú zsidó származású helyiek közösségének akár még hitéleti aktivitása is újraéledhetne. Ungár szerint ugyanis az sincs kizárva, hogy az épület egyszer visszakapná szakraális funkcióját is.

Az ország harmadik legnagyobb zsinagógája Veszprém megye legnagyobb zsidó közösségének volt otthona. Híres rabbik működtek itt és tanítottak sok ezer diákot a város jesivájában.

A klasszicista stílusban épült kéteme-

letes imaház kimagaslik a környező földszintes házak közül. A földszinten és az alsó karzaton nyolcszáz férfi fért el, a nők helye a második emeleti karzaton volt. Közel egy évszázadon át voltak itt istentiszteletek.

A Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Hagyományőrző Egyesület vezetője, Schmidt Orsolya öt éve szervezi a városi zsidóság emlékredezvényeit. Egyik alapmottója szerint: Fontos, hogy meghallgassuk egymás történeteit, mert egyre több történet jön elő, és ezáltal a város múltja is színesedik.

Az egyesület számára legalább ennyire fontos a zsidó hagyományok és kultúra továbbörökítése is, talán ennek szellemében lehetett az, hogy a szeptember végi eseményt egy olyan nagyszerű koncerttel zárták, amelyen Teszter Nelli zongoraművész mellett nemcsak Nógrádi Gergely, a Frankel Zsinagóga főkantora (és végzett operarénes) is fellépett, de a Bálint Ház Közösségi Kórusa is.

A zsidóság jelenlegi számát a városban elég nehéz meghatározni, szinte biztos, hogy nincs annyi zsidó, akikkel egy minjenti ki lehetne tenni, ezért jelenleg hitélet sincs Pápán - mondta érdeklődésünkre Schmidt Orsolya, aki szerint ellenben megnyerhetik azokat az érdeklődőket, akik kíváncsiak, és szeretnének tanulni, többet megtudni akár a város múltja miatt a zsidóságról.

A belső tér

A tagságunk szép számmal bővült olyan érdeklődőkkel, akiknek ténylegesen nincs családi kötődésük a zsidósághoz, a felmenők között nem található zsidó származású embereket, viszont egyszerűen érdeklődnek a kultúra, a hagyomány vagy a valóság iránt - tette hozzá.

A pápai hagyományőrök egy klasszikus műsorral zárták idei évi jubileumi rendezvénysorozatukat: a napokban Mácsai Pál színművész a városi Pegazus Színházban tartott telt házas előadást Örkény István író életéről. Az Azt meséld el, Pista! című darabnak éppen 20 éve volt a bemutatója, és Mácsai több száz alkalommal adta már elő.

Forrás: bennemeloeredet.hu

A Micve Klub programajánlója

Szántó T. Gábor: Keleti pályaudvar, végállomás (Részlet a regényből)

Széthulló életek és családok a Rajk-per idején: hatalmukban tobzódó kommunisták, kivándorlásra váró cionisták, talajvesztett pesti polgárok, besúgóktól rettegő, hitükbe kapaszkodó vagy hitehagyott túlélők tűnnek fel Szántó T. Gábor a XX. századi zsidó választakról szóló regényének lapjain, amely húsz év után új, javított kiadásban jelenik meg a Scolar Kiadó gondozásában.

Benedek őrnagynak háromnegyed nyolckor kellett megjelennie a parancsnoki értekezleten, utána személyes eligazításon Fényi ezredesnél, ahogy a titkárnője által a dossziéra tűzött kis cédula tudatta vele. A jegyzőkönyvet előző nap keltezték, tehát az őrizetes kihallgatása legalább másfél napja elkezdődött, hacsak nem aszalták odalent, valamelyik „szárítóban”, ami a bezártságot nehezen tűrők számára keményebb próba, mint a fizikai erőszak. Nem egészen értette, miért menet közben kapja meg az ügyet. Azt se tudta, ki vette eredetileg kezelésbe Friedmann Benjámin, aki a Rajk László és bűntársai ellen indult eljárás során került az Államvédelmi Hatóság látókörébe, és a nyomozati anyag szerint a kémkedéssel váltolt volt belügy-, majd külügyminiszter cionista kapcsolata volt. Ismerősen csengett a terhelt neve, de hiába erőlködött, nem jutott eszébe, milyen ügyben hallhatott róla korábban. A dossziében a következő információk szerepeltek személyével kapcsolatban: „A megfigyelés alatt tartott Cionista Szövetség meghirdetett vezetőségi ülései formálisak voltak. A valódi döntések magánlakásokon, kávéházakban, jegyzőkönyv nélkül zajló összejöveteleken születtek. A Szövetség szívélyes kapcsolatot ápol mind az amerikai követség tisztviselőivel, mind a titóista Jugoszlávia meghatározó politikai tényezőivel, ahol ottani társ-szervezeteikkel együttműködve az izraeli kivándorlás előmozdításán dolgoztak. A Szövetség vezetői az utóbbi időben egyre szorosabb, gyakorlatilag napi kapcsolatban álltak a Budapesten szerveződő izraeli képviselet munkatársaival, akik feladataikat tavaszig Bécsből látták el. Friedmann Benjámin - a Szövetség „mizrachista” szárnyának egyik vezetője - volt a felelős a „délvidéki régióval” fenntartott kapcsolatért.” A Cionista Szövetség dokumentumaiban is szereplő megfogalmazás a határok erőszakos megváltoztatására irányuló szándék lehetséges bizonyítékaként csengett az ör-

nagy fülében. A nyomozati anyag szerint Rajk egy eddig be nem azonosított közvetítő révén létesített titkos kapcsolatot a cionistákkal, hogy a Jugoszlávia javára folytatott kémkedésben, s a későbbiekben esetleges diverzáns akciók megszervezésében közreműködjenek. Miért? - kérdezte magában gépiesen Benedek, amire a következő bekezdés válaszolt. „Rajk László segítséget ígért a magyar kivándorlási politikának a Cionista Szövetség számára kedvezőbb feltételeinek megteremtésében.” Ki ez a Friedmann? - kutatót újra emlékeztetében. Nem lehet akárki, ha ő volt Rajk kapcsolata a cionistákhoz. Tudta, hogy hallotta már ezt a nevet, de egyelőre képtelen volt rájönni, mikor. A Rajk-féle titóista kémcsoport ügyét többen vizsgálták, az államvédelem főparancsnoka, Péter Gábor altábornagy maga irányította a nyomozást. Napok óta szinte a teljes vezetői állomány ezen dolgozott, noha nem mindig tudták - az őrnagy szerint korántsem véletlenül -, a szer-teágazó bűncselekmény-sorozat melyik szálát ki gombolyítja fel, és éppen hol tart. A szálak csak odafent futottak össze, és azt is rebesgették, hogy az altábornagy folyamatosan konzultál a Központi Vezetőséggel, így lényegében a pártvezetés koordinálja az egész eljárást. Egy ilyen súlyú ügyben, mely az állam és a párt legfelsőbb köreit is érintette, Benedek számára ez magától értetődőnek tűnt. Az őrnagy előtt heverő dosszié azonban új irányt szabott a nyomozásnak. A cionista múlt korábbi letartóztatottak esetében is felmerült, de a Cionista Szövetséggel való konkrét együttműködés eddig nem szerepelt a vádak között. Szinte semmi kétsége nem volt, hogy a bukott miniszter titóista ügynök, és valóban kémkedett. Mindössze az üttött szöveget a fejébe, hogy ilyen hamar, szinte napok alatt sikerült feltárni az összefüggéseket, és elfogni a szövvényes bűnbanda többtucatnyi résztvevőjét. Mint hírlett, többen máris egybehangzó vallomást tettek. Nyilván már korábban is figyelték a kulcsfigurákat, csak arra vártak, hogy döntő bizonyíték álljon rendelkezésre, addig nem akarták nagydob- ra verni a dolgot, és hivatalossá tenni az eljárást. Nem volt naiv, tudta, hogy bizonyos pontokon szükség van némi áthidaló trükkre, hogy a nagyhalak befoghassák, és bűnösségük cáfolhatatlan legyen a nyilvánosság előtt. A kapcsolat a Cionista Szövetséggel meglepte, ez új fejlemény volt,

ugyanakkor jóleső érzéssel töltötte el, hogy míg eddig úgy tűnt, ő maga személyesen kimarad a Rajk-banda elleni nyomozásból, most mégis szerepet kap benne egy eddig feltáratlan összefüggés felderítésére. Attól tartott, hogy mellőzése korántsem véletlen. A háború előtt és alatt maga is tagja volt a cionista mozgalomnak, így vett részt az ellenállásban. Amikor 1945-ben belépett a kommunista pártba és az államvédelem kötelékében vállalt szolgálatot, nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy önéletrajzában csak annyit írt előéletéről, gyerekkorától a baloldali eszmék vonzáskörében élt és gondolkodott, marxista elkötelezettségű munkásközösségekben tevékenykedett, s a háború alatt ennek szellemében vett részt az antifasiszta harcban és az üldözöttek mentésében. Aki akarta, tudhatta, mikor, hol és mit tett, de soha senki nem hozta szóba a dolgot. Visszatekintve persze mondhatnák: elmaszatolta a múltját, pedig ő akkor úgy érezte, egészen addig úton volt, de végre megérkezett oda, ahová mindig is készült. Az elmúlt napokban több letartóztatott esetében is felmerült, hogy a háború előtt cionista tevékenységet végzett. A nyomatékosság kedvéért, magyarosítás előtti, németes hangzású nevük is szerepelt a róluk szóló, központilag kibocsátott közleményekben. Benedekben ez visszatetszést keltett, bár tudta, a módszert csak ellenséges elemekkel szemben alkalmazzák. Felmerült benne, hogy tájékoztatnia kellene közvetlen főnökét korábbi mulasztásáról, de egyre csak halogatta a döntést. Esetleg mentegőtőzésnek tűnhet. Éppúgy lehetett véletlen, hogy eddig nem kapott feladatot a nyomozásban, mint ahogy főnöke tapintatát is jelezhetette. Jobbnak találta, ha eltekint a bejelentéstől. Ha bármikor rákérdeznék, nyíltan vállalja múltját, nincs azon mit tagadnia. Az iratokat tanulmányozva, nagyot húzott az íróasztalában tárolt konyakosüvegből. Néhány hete kezdett el inni, hogy tompítsa feszültségét, nem sokkal azután, hogy az ÁVH felbolydult, mint a méhkas, mert lefoglalták a Párt kádérosztályának két vezetőjét, majd duruzsolni kezdték, hogy további letartóztatások is várhatók. Megkezdődött a leszámolás a Pártba befurakodott ellenséggel - hangzott a jelszó, de részleteket senki nem tudott, csak annyit, amennyi a Szabad Népből megjelent. Komoran és gondterhelten vizslatta főnöke tekintetét nap mint nap. Egy alkalommal próbált meg

tudakozódní Fényitól az eseményekről, de az eleresztette a füle mellett a kérdését. Három hét elég volt, hogy Benedek kétségbeessen, és most, hogy végre fellélegezhetett volna, mert gyanúja alaptalannak bizonyult, mégis újra elővette a nyugtalanságát.

Az óvodavezető Hercznének kínos volt a telefon. Judit nem tudhatta, egyedül tartózkodik-e az irodában, ezért nem is kérdezett egyebet, csak hogy visszaérkezett-e már a két gyerek. Hangja azonban indulatairól árulkodott. - Megjöttek, szerencsésen - mondta az óvónő, majd némi hallgatás után suttogva mentegetőzni kezdett, anélkül, hogy a másik szövé tette volna a történeteket. - Mit tehettem volna, Jutkám? Bejön a két nyomozó, és azt mondja, a gyerekek most találkoznak az apjukkal, és ott leszel te is. Ez az utolsó alkalom, a tárgyalásig már nem láthatjátok Benjámint. Így mondták. De te találkoztál velük, nem? - És ha soha többé nem kerülnek elő? - Judit magáról megfedekezve kiabált a kagylóba. - Akkor is csak az jutna az eszedbe, hogy mi egyebet tehetél volna? Hogy hihetted el, amit mondtak? - De hát újra itt vannak, épen és biztonságban. - Hercz Rózsi negédes hangon próbálta nyugtatni a másikat. Furdalta a lelkiismeret, mivel sejtette, nem egészen azért viszik el a gyerekeket, de nem mert velük vitatkozni. - És ha a sajátjaid lennének? Azokat is ilyen könnyen kiadnád? - csúszott ki Judit száján. Hercznét Hajdúnánásról terhesen deportálták, Auschwitzban Mengele kísérletezett rajta,

elvetélt, azóta nem esett teherbe. Alighogy kimondta, Judit megbánta, hogy belemart a szerencsétlen asszonyba. Kapaszkodott a telefonba és nem tudta, az óvodába rohanjon, hogy saját szemével győződjön meg gyerekei sértetlenségéről, vagy újra haza, hogy magyarázatot keressen a látogatásra? Lehet, hogy nincs is semmi a lakásban, csak félelmet akarnak kelteni. Rajta keresztül akarják megtörni Benjámint. A vonal másik végén Hercz Rózsi zaklatott szuszogása hallatszott. Szinte látta maga előtt tereblyes alakját, mindig elcsúszó parókáját, pirospozsgás arcát, melyben mégis mindig szomorúan ültek apró, barna szemei. - Idefigyelj, te Jutka! - Az óvónő vészjóslóan fűjtatott. - Te csak a magad gyerekeiért majrézol, de amikor bejön nekem ide két ilyen alak, akkor nekem arra is gondolnom kell, mi lesz a többi huszonnégygel. Azokkal is, akiknek nincs anyjuk, hogy aggódjon értük. Mit gondolsz, mit csinálnak, ha nem adom ki azt a kettőt, akit kérnek? - Herczné is egyre felindultabban beszélt. - Énnekem nem ez az első alkalom, hogy dönteni kell. Mit tudod te, hogy én min mentem keresztül? Ott is volt gyerekház, ott is óvónő voltam. Azokon a gyerekeken kísérleteztek is. Van neked egyáltalán fogalmad arról, mi az, hogy szelekció? Judit hallgatott. Valóban nincs tapasztalata arról, amiről Herczné beszél, csak hallott róla. A törvény szerint az ember nem válogathat az övéi közül se életre, se halálra, akkor sem, ha ezen múlik a többség sorsa. Azt is tudta azonban, nem ítéltet a másíkról, aki nem volt a hely-

zetében. Benjámint is ezt idézte mindig, ha szóba került a kiúttalanság, amit a gettók vezérkara átélhetett, amikor embereket követeltek rajtuk. - Ne haragudj, Rózsi, nem akartalak megbántani. Nem mondta, hogy ő inkább elpusztulna, de nem adná ki se a maga kölykeit, se a másét, mert az is átfutott rajta, vajon tényleg képes lenne-e rá. Gyorsan elbúcsúzott, és visszaakasztotta a kagylót. El kell hozni a gyerekeket az óvodából, és biztonságba kell helyezni őket. De hol akad olyan ismerős, akinél meghúzódhatnak? És meddig?

Forrás: nepszava.hu

Szántó T. Gábor

Mindenkit szeretettel várunk november 6-án 18.00 órától Szántó T. Gábor: Keleti pályaudvar végállomás című könyvének online zoom bemutatójára. A szerzővel Dr. Veró Tamás főrabbi beszélget.

Új funkciót kaphat a tapolcai ózsinagóga épülete

Az ózsinagóga műemlékké nyilvánításához kapcsolódó helyszíni bejárás okán érkezett a városba a Lechner Intézet két munkatársa, akiket a tulajdonos, Neszler Imre Attila fogadott a helyszínen a minap.

Tapolca ismertebb zsinagógája ma művelődési központként működik, jelen esetben a korábbi építésű ózsinagóga volt a Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. szakembereinek célpontja.

Neszler Imre Attila tulajdonos, egyben a Tapolcai Értékmegőrző Egyesület elnöke lapunkat arról tájékoztatta, hogy hosszas mérlegelés után hozták meg azt a döntést, amelyben az épület műemlékké nyilvánítását kezdeményezték.

- Az utókorra, a rájuk hagyható örökségre gondoltunk elsősorban, amikor ezt az eljárást elindítottuk. Az ózsinagóga 1813-tól kezdett imaházként működni, ám egy

1784-ben készült térképen is épületet jeleztek itt.

- A felszínen és két alsóbb szinten kialakított létesítmény a közelmúltban vendéglátó-ipari egységeknek adott otthont, a jövőben azonban a zsidósággal kapcsolatos múzeumként, közösségi térként szeretnénk működtetni.

- Az épületet megtisztítottuk a vakolatától, előkerültek az íves ablakkeretek, és a tóraszekrény helye is látszik a falban. Mint

A tapolcai ózsinagóga

a Tapolcai Értékmegőrző Egyesület elnöke mondhatom, hogy az öt évvel ezelőtti megalkakulásakor, a helyi épített örökség megóvására vonatkozó terveinket teljesítettük. Egy sikeres könyvbemutató után a tapolcai izraelita temető kőkerítésének felújítása következett, majd a botlatókövek elhelyezése, illetve a Lessner-pincerendszer és az ózsinagóga műemlékké nyilvánításának elindítása.

- Reményeink szerint az elvégzett munkánk kellő lenyomatot és feladatot hagy az utókor számára - fogalmazott Neszler Imre Attila, a Tapolcai Értékmegőrző Egyesület elnöke.

Azt is megtudtuk, hogy egyesületük életében fontos fordulópontra kerül a tisztújítás, hiszen rövidesen tisztújítás lesz, és a következő ötéves időszak főbb célkitűzéseinek meghatározása is esedékes.

Forrás: veol.hu

A BUDAI MICVE KLUB novemberi programja

November 06.
(szombat)
Online program

18.00 órától SZÁNTÓ T. GÁBORRAL *Keleti pályaudvar végállomás* című regényéről Zoom-on keresztül beszélget **DR. VERŐ TAMÁS** főrabbi. Széthulló életek és családok a Rajk-per idején: hatalmukban tobzódó kommunisták, kivándorlásra váró cionisták, talajvesztett pesti polgárok, besúgóktól rettegő, hitükbe kapaszkodó vagy hitehagyott túlélők tűnnek fel Szántó T. Gábor a 20. századi zsidó választakról szóló regényének lapjain.

A Zoom link a frankel.hu facebook oldalon lesz megtalálható az eseményt megelőzően.

Meeting ID: 816 5140 0451

Passcode: palyaudvar

November 13.
(szombat)

18.00 órától KLUB-EST filmvetítéssel. Ezen az estén **AZ ÓRÁK** című brit-amerikai filmet vetítjük. 9 Oscar-díjra jelölték ezt a filmdrámát, aminek napjaink legjobb színésznői - *Meryl Streep, Nicole Kidman, Julianne Moore* - a főszereplői, kiegészítve pár remek férfi mellékszereplővel. Az órák három nő életének egy-egy napját mutatja be különböző korban, akik között az összekötő kapocs *Virginia Wolf Mrs. Dalloway* című regénye. Mindhárom nő boldogtalan, és küszködik a depresszióval, vágyaikkal és az őket körülvevő társadalmi környezettel. A film 1 óra 54 perc.

November 20.
(szombat)

19.00 órától PADAM-KÁRÁSZ ESZTER sanzonestje *Edith Piaf* emlékére.

Francia sanzonest, amelyben közismert és közkedvelt Edith Piaf sanzonok és önéletrajzi vallomások elevenítik fel Piaf szenvedélyekkel, nagy mélységekkel és magasságokkal teli életét, és idézik elénk *Párizs*, valamint a *Montmartre* hangulatát.

„Egy nő kiáll a színpadra, egyszerű fekete ruhában, kicsi és törekeny. Megszólal a zene, és a francia dal a lélekig hatol. Csak a nekrológokból és tanulmányokból tudhatjuk meg, hogy magáról énekelt. Ő volt Edith Piaf. Kárász Eszter pont arra tesz kísérletet, hogy bemutassa őt. De nem ő válik Piaffá, hanem Piaf üzeneteit keresi magában. Megrendítő előadás. Újraéled a sanzon. A zene, a francia nyelv és Kárász Eszter olyan egység, amelynek minden atomja igaz, és ebben az olcsó szórakoztatással teli világban igazi lélekfelszabadítás mindenkinek, aki erre az órára nem sajnálja az időt.” (Részlet Tucker András kritikájából)

KÁRÁSZ ESZTER - ének, **VEÉR CSONGOR** - hegedű, **WAGNER-PUSKÁS PÉTER** - harmonika, zongora, online image.

Állandó program

Csütörtökönként

18.00 órától FRANKEL BARÁTI KÖR. Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.

**A KLUB PROGRAMJAIN VALÓ RÉSZVÉTEL VÉDETTSÉGI
KÁRTYÁHOZ KÖTÖTT!**

MASZK VISELÉSE AJÁNLOTT!

A PROGRAMOK MEGTARTÁSA AZ AKTUÁLIS VÍRUSHELYZET FÜGGVÉNYE!

Budai Sófár

A BZSH Budai Körzet és a Frankel Zsinagóga Alapítvány havonta megjelenő kiadványa
Elnök: Tordai Péter ● Rabbi: Dr. Verő Tamás ● Klubvezető: Arató Judit
Főszerkesztő: Sárosi Viktória (sarosimaci@gmail.com, 06-30-551-2002)
A szerkesztőség címe: 1023 Budapest, Frankel Leó út 49.
Iroda: Sárosi Éva ● Irodai órák: hétköznap 7-13 óráig ● Telefon: 326-1445
Internet: www.frankel.hu ● E-mail: info@frankel.hu
Nyomdai előkészítés: Katisch ● Nyomda: Gléda Kft.
Támogató: Frankel Zsinagóga Alapítvány, MAZSÖK